

Militaire gezinnen en uitzending (I)

Partners met een missie

Vandaag de dag zijn zo'n 2000 Nederlandse militairen uitgezonden naar missiegebieden over de hele wereld. Gedurende een aantal maanden zijn ze van hun partner gescheiden. Dit artikel schetst de ervaringen van partners vóór, tijdens en na de uitzending. Wanneer de achterblijvers beschikken over een sociaal netwerk dat voorziet in steun en advies wanneer dat nodig is, reduceert dat de mate van spanningen. Partners van uitgezonden militairen blijken zich meestal wel te redden. Dit laat onverlet dat een aantal gezinnen toch moeilijkheden ondervindt. Voor Defensie ligt er een verantwoordelijkheid om een uitzending ook voor deze gezinnen draaglijk te maken.

M. Andres MSc, dr. R. Moelker en prof. dr. J. Soeters*

Thuisblijvers zijn mensen met een eigen missie. Zij verdienen alle respect. En soms is de thuisblijfmissie zwaarder dan de uitzendmissie.

Het bovenstaande citaat is een van de vele ervaringen van partners die hun man of vrouw zien vertrekken naar (voormalige) conflictgebieden om daar hun werk te verrichten.¹ Door de toenemende participatie van de Nederlandse krijgsmacht in internationale vredesmissies worden militaire gezinnen² tegenwoordig frequenter geconfronteerd met uitzendingen. Defensie erkent het belang van een goede begeleiding van het thuisfront vóór, tijdens en na een uitzending en de verantwoordelijkheid die ze hiervoor draagt. Zo is er beleid geformuleerd en zijn er bij de verschillende krijgs-

macht delen thuisfrontorganisaties opgezet. In 2005 gaf het Personeelscommando van de Koninklijke Landmacht, in vervolg op eerder onderzoek,³ opdracht om een uitgebreid onderzoek uit te voeren naar de effecten van uitzending op militaire gezinnen. Dit eerste deel van een drieluik over militaire gezinnen en uitzending geeft de eerste resultaten van deze studie weer.⁴ De ervaringen van partners vóór, tijdens en na de uitzendperiode beschrijven we in dit eerste deel. Ook de ervaringen van ouders van uitgezonden militairen hebben we onderzocht. Dit komt in deel II aan de orde. In deel III, ten slotte, gaan we in op de evaluatie van de thuisfrontzorg.

Bij de start van dit onderzoek was een groot aantal Nederlandse militairen actief in Bosnië-Herzegovina (kortweg: Bosnië) in het kader van de *European Union Force* (EUFOR) en had de Nederlandse regering besloten tot de inzet van Nederlandse militairen in de Afghaanse provincie Uruzgan (TFU). We richtten het onderzoek op deze twee missies gezien hun omvang en het grote aantal gezinnen dat achterbleef.⁵

* Alle auteurs zijn werkzaam bij de Nederlandse Defensie Academie aan de Faculteit Militaire Wetenschappen. Manon Andres is onderzoeker, René Moelker en Sjo Soeters vervullen de functies van universitair hoofddocent en hoogleraar.

1 Ondanks de keuze voor deze benaming, houdt het niet in dat de stellen in het onderzoek per definitie getrouwd zijn.
2 Met 'militaire gezinnen' wordt in dit artikel bedoeld: de militair met partner en eventuele kinderen.
3 Hoofdzakelijk het Partneronderzoek van Moelker en Van der Kloet (2002).
4 Het betreft een selectie van eerste uitkomsten, aangezien het onderzoek in 2009 zal worden afgerond en er over bepaalde aspecten in dit stadium nog geen uitspraken kunnen worden gedaan.
5 Van beide missies zijn twee rotaties in het onderzoek betrokken, te weten EUFOR 4, 5 en TFU 1, 2.

De missies EUFOR en TFU zijn zeer verschillend. Nederlandse militairen zijn al meer dan een decennium gestationeerd in het post-conflictgebied Bosnië. De situatie ter plaatse deed de Nederlandse krijgsmacht besluiten de troepensterkte te reduceren. Zuidelijk Afghanistan daarentegen is bepaald geen post-conflictgebied. Nederlandse troepen begonnen in 2006 met de ‘wederopbouwmissie’ in Uruzgan. Echter, dagelijks worden zij geconfronteerd met geweld. De verschillen tussen beide missies, in onder meer aard, duur, geweldspectrum en media-aandacht, maken het interessant om de ervaringen van het thuisfront met elkaar te vergelijken.

Ongeacht de verschillen tussen de missies, voor alle uitgezonden militairen vereist het werk een tijdelijke scheiding van hun gezin. En buiten de risico's die een uitzending in meerdere of mindere mate met zich meebrengt, wordt de scheiding zelf doorgaans beschouwd als een periode die spanningen teweegbrengt en aanpassingen vergt van alle betrokkenen, zowel tijdens de afwezigheid als na de hereniging.

Het onderzoek

Een maand voor vertrek hebben wij partners en militairen⁶ voor het eerst benaderd en gevraagd deel te nemen aan het onderzoek. Zij ontvingen een envelop met daarin een begeleidende brief waarin zij werden geïnformeerd over het onderzoek en waarborging van anonimiteit en vertrouwelijkheid, evenals een vragenlijst voor de partner en een voor de militair. Ook halwege de uitzending en drie maanden na terugkomst hebben we vragenlijsten verstuurd. Een groot deel van de inhoud van deze vragenlijsten is gebaseerd op vragen die ook in het buitenland worden gebruikt, zowel bij vergelijkbaar onderzoek als bij onderzoek buiten de militaire context.⁷

6 Selectiecriteria waren: alle militairen, bij ons bekend, die deelnemen aan een van de voorgenoemde rotaties van EUFOR of TFU in 2006 en die hun partner hebben opgegeven als eerste of tweede contactpersoon.

7 Vergelijkbaar onderzoek vindt onder meer plaats in Groot-Brittannië, de Verenigde Staten, Duitsland en België.

8 Redenen waren: incorrecte adressen, de militair werd niet (meer) uitgezonden, de relatie was verbroken, er werd expliciet aangegeven niet aan het onderzoek te willen deelnemen wegens uiteenlopende redenen.

FOTO A. ANBAR

Hoe reageren kinderen op de afwezigheid van hun vader of moeder?

Verskillende onderwerpen komen aan bod, waaronder sociale steun, spanningen tussen werk en familielevens, zorgen en welbevinden, kwaliteit van de relatie, en de reactie van kinderen op de afwezigheid van hun vader of moeder. De aanpak om vragenlijsten vóór, tijdens en na de uitzending te versturen, maakt het mogelijk om de beleving van een uitzending door de tijd heen te volgen. Bovendien is het daardoor mogelijk veranderingen, of ontwikkelingen die zich voordoen als gevolg van de uitzending, in beeld te brengen.

Aanvankelijk hebben we 911 stellen benaderd. Om uiteenlopende redenen⁸ zijn stellen gedurende het dataverzamelingsproces uit de doelgroep verwijderd en niet verder benaderd. Dit leidde tot teruggelopen aantallen deelnemers op het tweede en derde meetmoment. In totaal hebben we 1915 ingevulde vragenlijsten retour ontvangen; een respons van 40 procent. Tabel 1 toont per meetmoment het aantal militairen en partners dat aan het onderzoek heeft deelgenomen.

Tabel 1 Aantal respondenten per tijdmoment

	Voor	Tijdens	Na	Totaal
Partners	453	386	235	1074
Militairen	304	353	184	841
Totaal	757	739	419	1915

Naast het versturen van vragenlijsten hebben we steekproefsgewijs partners telefonisch benaderd met de vraag of zij hun ervaringen wilden delen in een persoonlijk gesprek.⁹ Hier werd doorgaans positief op gereageerd. We hebben 120 interviews gehouden met partners in verschillende leeftijdsgroepen, met en zonder kinderen, partners die een uitzending voor de eerste keer hebben ervaren en zij die al meerdere uitzendperiodes hebben meegemaakt. De gesprekken zijn een waardevolle aanvulling op de gegevens uit de vragenlijsten.

Dit onderzoek richt zich hoofdzakelijk op de Koninklijke Landmacht en de grote meerderheid van de gegevens is dan ook afkomstig van het thuisfront van landmachtmilitairen (91 procent). Maar uiteraard worden ook militairen van andere krijgsmachtdelen in toenemende mate uitgezonden en wordt het thuisfront van de Koninklijke Marine (zowel van de Vloot als het Korps Mariniers) al lange tijd zeer frequent geconfronteerd met de afwezigheid van de militair door internationale operaties. Veel ervaringen zullen voor hen dan ook herkenbaar zijn. Toch zal het zeer waardevol zijn wanneer vervolgonderzoek zich ook op deze krijgsmachtdelen richt.¹⁰

De deelnemers

Bijna alle aan dit onderzoek deelnemende partners zijn van het vrouwelijke geslacht (97 procent) en hebben een stabiele relatie met de militair, variërend in duur van 1 tot 33 jaar (gemiddeld zijn zij 11 jaar samen). Meer dan de helft (57 procent) vormt een gezin met kinderen, en een groot aantal partners (85 procent) heeft een baan (waarvan 31 procent *fulltime* en 54 procent *parttime*).

Voor 28 procent van de partners betreft het de eerste uitzending, 32 procent heeft één keer eerder een uitzending van hun partner ervaren, voor een kwart (25 procent) is het de derde keer en 15 procent heeft vier keer of meer een uitzending meegemaakt. Gemiddeld bedraagt de duur van de uitzending vijf maanden. Bijna de helft van de partners vindt de uitzendduur te lang, iets meer dan de helft vindt het lang maar acceptabel, en 5 procent geeft aan deze periode precies goed te vinden.

Vorbereiden op vertrek

De uitzending begon eigenlijk al toen hij te horen kreeg dat hij weg moest

De voorbereidingen (voor zowel militairen als het gezin) starten zodra bekend wordt dat de militair zal worden uitgezonden. Militairen ondergaan intensieve trainingen en oefeningen in de opwerkperiode, een periode waar men regelmatig naar refereert als *een uitzending voor een uitzending*. Voor het thuisfront kenmerkt deze periode zich doorgaans tot *...veel met elkaar praten, afspraken maken en de omgeving inlichten*.

Partners bereiden zich op uiteenlopende manieren voor: ze brengen administratieve zaken op orde, peilen hun sociale netwerk en plannen een periode van nog even samen zijn of een korte vakantie. Soms hebben de voorbereidingen voornamelijk betrekking op de kinderen, of het doen van bepaalde (versnelde) aankopen, zoals een webcam, laptop, of zelfs een auto of huis. Sommige partners gaan minder of zelfs (tijdelijk) niet meer werken. Bij anderen liggen de voorbereidingen in de relationele sfeer: een samenlevingscontract wordt opgesteld en verschillende paren zijn (al dan niet versneld) getrouwd voordat de militair vertrekt.

9 Voor het afnemen van de interviews hebben we assistentie gekregen van Rianne Uijtdevilleggen, die we hierbij hartelijk willen danken.

10 Door de Nazorg-vragenlijsten die (al jaren) worden verzonden binnen Defensie is er al enige kennis over de ervaringen van uitgezonden militairen en hun thuisfront bij de verschillende krijgsmachtdelen, hoewel moet worden opgemerkt dat deze vragenlijsten een ander doel dienen (namelijk het screenen van uitgezonden personeel en zo nodig aanbieden van hulp).

FOTO L. LANK

De aard van de missie (Bosnië, Afghanistan) beïnvloedt de mate van spanning niet.

Zodra bekend is dat de militair wordt uitgezonden, rijzen er ook vragen over de omstandigheden in het gebied waar de militairen gelegerd worden, de taken die zij zullen uitvoeren, de risico's die de uitzending met zich meebrengt, de exacte vertrekdatum, de duur van de uitzending en de mogelijkheden om contact te onderhouden. Over deze informatie blijken nog wel eens onduidelijkheden te bestaan, wat bij partners de nodige spanning teweegbrengt.

Zo was er over het laatste – de mogelijkheden om contact te onderhouden – weinig bekend toen Nederland in 2006 aan de missie in Uruzgan begon. Bijna de helft (46 procent) van de partners die hun man of vrouw naar dit uitzendinggebied zag vertrekken, maakte zich hier zorgen over. Naarmate de missie langer loopt, worden bepaalde zaken meer duidelijk. Bij partners van Bosniëgangers is dit percentage dan ook beduidend lager (13 procent). Uit de interviews blijkt dat de vraag hoe militairen terugkomen, wat ze hebben meegemaakt en hoe ze het kunnen verwerken, veel partners zorgen baart. Een van de geïnterviewden omschrijft het als volgt: *Je grootste angst is: hoe komen ze thuis?*. Een ander vertelt:

Als hij terugkomt zoals hij weg gaat is er geen probleem. Maar ik heb geen idee hoe hij terugkomt. Ik weet dat bepaalde gebeurtenissen traumatische gevolgen hebben en dat het heel

moeilijk is voor de omgeving om daarmee om te gaan.

De helft (50 procent) van de partners van Uruzgan-gangers ergerde zich in de periode voorafgaand aan vertrek aan de berichtgeving over de missie in de media. Bij partners van militairen die naar Bosnië vertrokken was dat 11 procent. Hierbij werd wel eens opgemerkt dat er juist te weinig aandacht voor deze missie is.

Ervaringen die veel thuisblijvers delen, ongeacht de missie waaraan hun partner deelneemt, zijn de spanningen en frustraties door het laat bekend zijn en het verschuiven van vertrek- en terugkomstdata, en het opzien tegen het afscheid.

Gemis en gewenning

Nadat zij hun man of vrouw dan hebben uitgezwaaid, volgt voor de thuisblijvers doorgaans een periode van gewenning. De voorbereidingen waar men de afgelopen periode druk mee bezig was, zijn achter de rug en het besef van de maandenlange afwezigheid dringt door. In de literatuur spreekt men over een periode van emotionele desorganisatie,¹¹ die twee tot zes weken kan duren. Een partner vertelt:

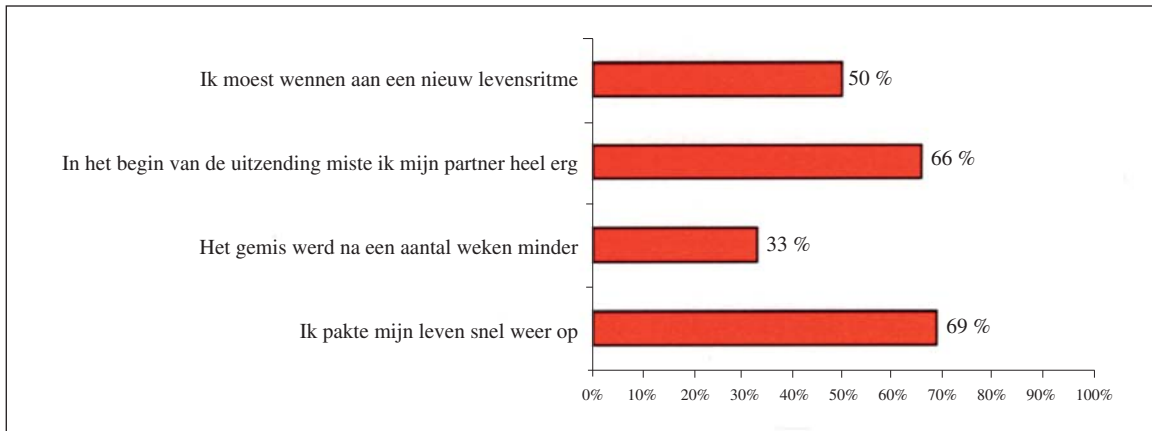
Ik heb periodes dat het heel goed gaat en periodes waarin het wat minder gaat. In het begin, de eerste paar weken, vond ik het lastig. Na drie weken raakte ik een beetje gewend.

Uit de vragenlijst blijkt dat de helft (50 procent) van de partners moest wennen aan een nieuw levensritme (zie figuur 1).

Verder mist 66 procent van de partners hun man/vrouw heel erg in het begin van de uitzending. Een derde (33 procent) geeft aan dat het gemis na een aantal weken een beetje minder wordt.

De meerderheid (69 procent) van de ondervraagden zegt het leven snel weer op te pakken. Hoewel een uitzending iets is waar je aan moet wennen en het even kan duren voordat een ritme hervonden is, *Je bent niet ineens reddeloos*, zo stelt een partner.

11 Onder meer De Soir (2000).

Figuur 1: Na vertrek

Voor sommigen vangt de periode van gemis en gewenning later aan. *In het begin van de uitzending miste ik hem juist niet zo. Dan lijkt het nog op een oefening, aldus een geïnterviewde.* Een ander vertelt:

De derde maand had ik een manier gevonden om er mee om te gaan. Het bevalt me eigenlijk wel. Het is nu duidelijk hoe ik er mee om moet gaan. Ik zorg wel dat mijn uren gevuld zijn.

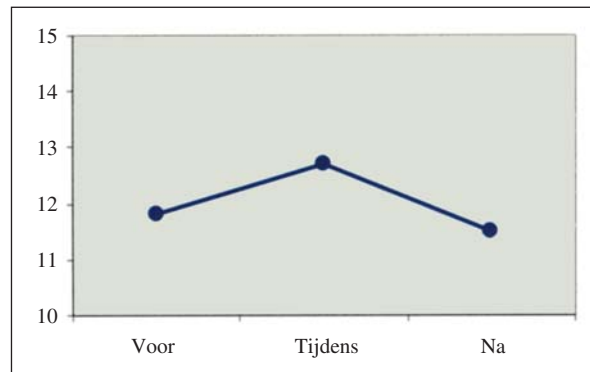
Niet iedereen ervaart de periode kort na het vertrek als een tijd van emotionele desorganisatie. Zo vertelt een partner:

Er is geen gewenningsperiode geweest, het ging meteen door allemaal.

Spanningen tijdens de uitzending

In de periode waarin partners daadwerkelijk van elkaar gescheiden zijn, ervaren de achterblijvers meer spanning dan de periode vlak voor vertrek en die na de hereniging (zie figuur 2). We hebben partners voor, tijdens en na de uitzending twaalf vragen voorgelegd over hun algemeen welbevinden.

De vragen zijn afkomstig van een veelgebruikte vragenlijst voor het meten van emotionele problematiek. Een score tussen 11 en 12 is gebruikelijk in normale omstandigheden, een score van 15 of hoger wijst op emotionele spanningen en een score boven 20 duidt op ernstige emotionele problemen.

Figuur 2: Mate van spanning bij partners

In figuur 2 is te zien dat partners vóór de uitzending en drie maanden erna gemiddeld niet meer spanning ervaren dan in normale omstandigheden (gemiddelde scores zijn 11,8 en 11,5). Tijdens de uitzending wordt significant meer stress ervaren (de gemiddelde score bedraagt 12,7). In deze periode blijkt maar liefst 26 procent van de partners emotionele spanningen te ervaren (score ≥ 15) en 7 procent ernstige emotionele problemen (score ≥ 20).

Nadere analyses wijzen uit dat er duidelijk sprake is van spanningen door de tijdelijke scheiding; de aard van de missie (Bosnië of Afghanistan) heeft hier geen effect op. Ook leeftijd, duur van de relatie, het wel of niet hebben van een baan en het wel of niet hebben van kinderen beïnvloedt de mate van spanning niet.

Het hebben van kinderen die problemen ervaren, blijkt wel een belangrijke factor te zijn.

Meer problemen bij de kinderen hangt samen met meer stress bij de moeder.¹² Deze relatie is tweezijdig: een hogere mate van stress bij de moeder kan tevens meer problemen bij de kinderen tot gevolg hebben. Later in dit artikel worden de ervaringen van kinderen kort beschreven.

Andere ingrijpende gebeurtenissen

Spanningen kunnen, behalve door de uitzending, ook worden veroorzaakt door andere gebeurtenissen, zoals zwangerschap, ziekte van een familielid of vriend, persoonlijke verwonding of ziekte, of verandering in werk. Een verkorte lijst met ingrijpende gebeurtenissen is daarom in de vragenlijst opgenomen. Partners konden aangeven welke gebeurtenissen zij hadden meegemaakt in de afgelopen twee maanden en in hoeverre zij deze ervaren als stressvol. In de analyses van dit onderzoek houden we rekening met deze ervaringen, zodat een beter beeld ontstaat van de effecten van een uitzending op het welbevinden van partners van militairen.

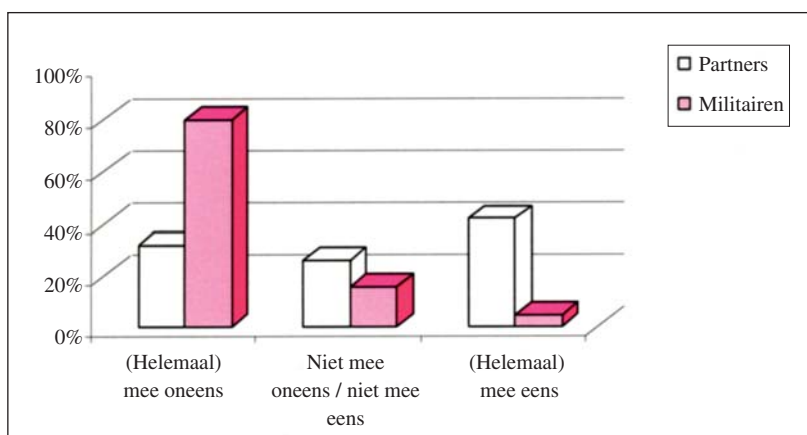
Opvallend is dat het aantal gebeurtenissen dat men meemaakt niet verschilt per periode, maar dat de gebeurtenissen ná de uitzending significant minder stress opleveren. Dit komt overeen met veelgebruikte theorieën¹³ die zeggen dat wanneer ingrijpende gebeurtenissen zich opstapelen, de gebeurtenissen ineens veel zwaarder worden ervaren. Het is de bekende druppel die de emmer doet overlopen. Met het oog op de uitzending kunnen andere gebeurtenissen, bijvoorbeeld zwangerschap of verandering in werk, zwaarder worden ervaren. Maar ook

andersom: wanneer men andere ingrijpende gebeurtenissen meemaakt, kan de uitzending ineens meer belastend worden. Na de uitzending, als alles achter de rug is, blijkt de spanning dan weer af te nemen.

De uitzendmissie en thuisblijfmissie

Zoals we hiervoor beschreven, kan een uitzending spanningen veroorzaken bij het thuisfront. Er wordt ook wel gesteld dat thuisblijvers zelf ook een missie te vervullen hebben. Zowel partners als militairen hebben de vraag beantwoord:

Een uitzendperiode is voor mij moeilijker dan voor mijn partner.

Figuur 3: Een uitzendperiode is voor mij moeilijker dan voor mijn partner

Figuur 3 geeft de antwoorden van deze vraag weer. Een behoorlijk aantal (42 procent) thuisblijvers is het (helemaal) met de stelling eens:

Een uitzending is voor mij zwaarder dan voor mijn partner.

Ongeveer een derde is het er (helemaal) niet mee eens. Meer nog dan partners zelf, zijn militairen van mening dat een uitzending een hele impact heeft op het thuisfront.

In deze tijd, waarin gezinnen vaak bestaan uit tweeverdieners en waarin verantwoordelijkheden binnen een gezin worden gedeeld, kan het niet eenvoudig zijn wanneer alles gedu-

12 De partners met kinderen zijn allen moeder, er blijken geen thuisblijvende vaders aan het onderzoek deel te nemen.

13 Hill (1949), McCubbin and Patterson (1982).

rende een aantal maanden op de schouders van een van de partners terecht komt. Zo vertelt een geïnterviewde:

Je hebt de zorgen voor alles. Alles komt op jou terecht. Alles is jouw verantwoording.

Een andere geïnterviewde verwoordt het als volgt:

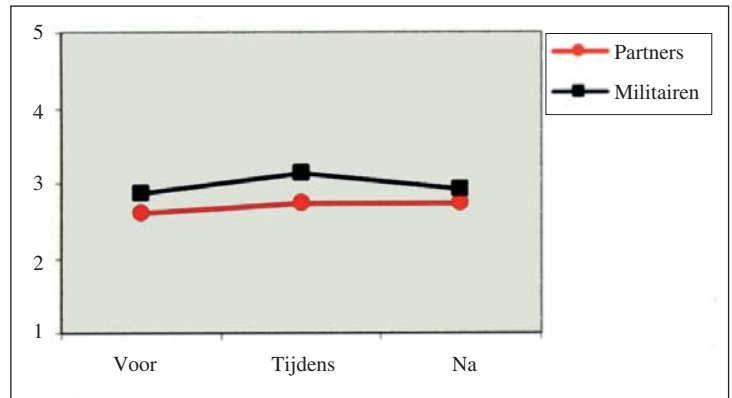
De combinatie werk, kinderen, uitzending vind ik pittig. Het is heel druk op mijn werk. Thuis mis ik de taakverdeling. Je moet gewoon een hoop dingen: met de auto naar de garage, de tuin sproeien. Het is niet de complexiteit, maar de hoeveelheid werk die het met zich meebrengt. Je mist overlegmomenten, dat maakt het zorgen voor de kinderen wel moeilijker.

Combinatie werk en gezinsleven

Een centrale vraag in dit onderzoek is in hoeverre de eisen van het militaire beroep conflicteren met die van het gezinsleven. De krijgsmacht én het gezin stellen eisen aan het individu, onder meer in termen van tijd, betrokkenheid en toewijding. In bepaalde omstandigheden, zoals wanneer het werk tijdrovend is of veel stress teweegbrengt, blijken de eisen van het werk en familielevens soms onverenigbaar. Spanningen die worden ervaren in het werk kunnen het gezinsleven beïnvloeden en de tijd die wordt besteed aan het werk gaat ten koste van het gezinsleven. Hiervan is sprake wanneer militairen worden uitgezonden en het werk alle tijd en toewijding vereist.

In welke mate er volgens partners en militairen ook sprake is van werk-familieconflict is gemeten aan de hand van een vijftal vragen,¹⁴ waaronder 'De eisen van mijn (partners¹⁵) werk verstoren ons privé- en familielevens'.

Figuur 4 toont de mate van werk-familieconflict vóór, tijdens en na de uitzending op een schaal van 1 (zeer laag) tot 5 (zeer hoog). De resultaten laten zien dat militairen op alle momenten significant meer spanningen ervaren tussen de eisen van het werk en het familielevens dan hun partners.

Figuur 4: Mate waarin de eisen van het militaire beroep conflicteren met het familielevens

Ruim een kwart van de militairen ervaart een hoge mate ($\geq 3,5$) van conflict voorafgaand aan de uitzending; onder partners is dit 20 procent. Tijdens de uitzending zien we een stijging: 39 procent van de militairen en ruim een kwart (26 procent) van de partners ervaart een hoge mate van werk-familieconflict. Na de uitzending dalen de percentages tot 33 procent onder militairen en 19 procent onder partners.

Op vliegbasis Soesterberg werd voor familie en vrienden van uitgezonden militairen een thuisfrontdag georganiseerd (2001)

Ervaren spanningen tussen werk en familielevens kunnen verschillende gevolgen hebben. Zo leidt een hogere mate van werk-familie-

¹⁴ Netemeyer, Boles & McMurrian (1996).

¹⁵ De vragen die zijn voorgelegd aan partners vereisten enige aanpassing (zoals 'mijn partners werk' in plaats van 'mijn werk') omdat het hier het werk van de uitgezonden militair betreft.

conflict tot een lagere mate van welbevinden (los van hoe men zich toch al voelt en de stress die door andere gebeurtenissen opgeroepen wordt¹⁶) en beïnvloedt werk-familieconflict tevens de mate waarin partners en militairen tevreden zijn over hun relatie. Een hogere mate van spanning tussen werk en familielevens leidt tot verminderde tevredenheid over de relatie. Bij militairen, ten slotte, hangt werk-familieconflict ook samen met de intentie de organisatie te verlaten.

Veel communiceren

Het is wel belangrijk dat je een beetje op de hoogte bent van wat er in elkaar omgaat. Anders komt hij terug en zou je helemaal vervreemd zijn van elkaar

Om de relatie te onderhouden, wordt er veel gecommuniceerd. Telefoon en e-mail blijken daarbij de meest gebruikte communicatiemiddelen. 10 Procent van de partners heeft één

ren in Uruzgan zelf geen telefonisch contact opnemen met de militair in het uitzendgebied. Zij zijn afhankelijk van telefoontjes van hun partner.

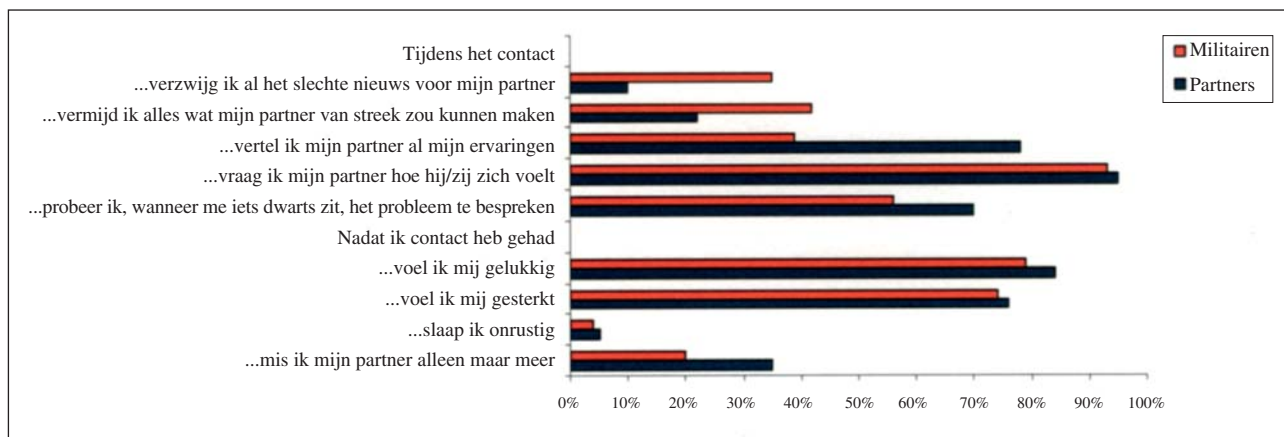
Een van hen vertelt:

Hij probeert meerdere keren per week te bellen. Maar soms is hij er een paar dagen niet. De lijn is ook niet altijd even best.

Over het algemeen e-mailt 14 procent ten minste dagelijks en ruim de helft (55 procent) doet dat een of meerdere keren per week (13 procent zelden of niet). Een geïnterviewde vertelt:

Ook tijdens mijn vakantie in Frankrijk hebben we contact gehouden. Ik ging dan naar een internetcafé. Daar zit ik dan toch naar uit te kijken. Via e-mail kun je veel kwijt.

Verder wordt er regelmatig gechat via MSN. Brieven en postpakketten worden met een iets

Figuur 5: Contact

of meerdere keren per dag telefonisch contact met het uitzendgebied en 74 procent een of meerdere keren per week (5,5 procent zelden of niet). Wegens veiligheidsoverwegingen zijn de mogelijkheden in Afghanistan beperkter dan in Bosnië. Zo kunnen partners van militair-

mindere regelmaat naar het uitzendgebied verzonden, maar ook die mogelijkheden worden goed benut.

Ondanks de verschillen in missie en de meer afhankelijke positie waar partners van TFU-militairen zich in bevinden als het gaat om het onderhouden van contact, kunnen partners als zij dat willen, veel met elkaar communiceren. En dat is erg prettig, aldus een partner.

16 Met andere woorden, er is rekening gehouden met het welbevinden op een eerder tijdstip en met ingrijpende gebeurtenissen die partners hebben meegemaakt en de impact hiervan.

FOTO AVDD

Thuisfrontdag voor familie en vrienden van luchtmachtpersoneel dat is uitgezonden naar het buitenland. E. Nauta zorgde ervoor dat iedereen een videogroet kon doen (2001)

Openheid of niet?

‘Hoe verloopt nu dat contact en wat betekent het voor partners en militairen’, waren vragen die we ons bij dit onderzoek stelden. Blijven zij actief betrokken bij wat de ander doet en meemaakt of houden zij misschien wat afstand ter bescherming van de ander? Het zijn verschillende communicatiestrategieën die het aanpassen aan elkaars afwezigheid en de reïntegratie na terugkomst kunnen beïnvloeden.

De resultaten (zie figuur 5) wijzen uit dat militairen een meer beschermende houding aannemen dan partners: ruim een derde (35 procent) van de militairen geeft aan slecht nieuws niet te vertellen; bij partners is dat 10 procent. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn na een vervelend voorval. 42 Procent van de militairen vermijdt alles wat hun partner van streek zou kunnen maken; onder partners is dit percentage bedui-

dend kleiner: 22 procent. Thuisblijvers houden hun man/vrouw in het uitzendgebied doorgaans wel op de hoogte van wat zij meemaken: 78 procent vertelt al haar/zijn ervaringen. Militairen doen dat minder (39 procent), maar kunnen ook niet alles vertellen.

Hij vertelt wat hij kan en mag vertellen, maar meestal vraagt hij naar wat ik heb meegemaakt,

zo vertelt een partner.

Beide partners informeren naar hoe de ander zich voelt (93 procent onder militairen en 95 procent onder partners) en mocht hen iets dwars zitten, dan probeert de meerderheid het wel te bespreken (56 procent onder militairen en 70 procent onder partners). Verder stelt het grootste gedeelte van de militairen (74 procent) en partners (76 procent) dat zij zich gesterkt voelen nadat zij even wat van elkaar hebben gehoord. Een partner vertelt:

Het belangrijkste vind ik om hem even te horen. Dan weet je dat het goed is. Ik voel me goed als ik hem heb gehoord, maar ik ben pas echt gelukkig als hij weer bij me op de bank zit.

Er bestaan dus verschillen in communiceren tussen partners en militairen, wat voor een groot deel met veiligheidsoverwegingen te maken heeft. Niettemin, contact is belangrijk, zowel voor het thuisfront als voor militairen. Het helpt hen om de periode waarin zij van elkaar gescheiden zijn door te komen.

Onrust door mediaberichten

Vooraf bij de missie naar Afghanistan besteden de media veel aandacht aan de ontwikkelingen in het gebied. Bij thuisblijvers kunnen deze berichten onrust veroorzaken. Nieuwsuitzendingen en kranten worden in sommige huishoudens gemeden.

Ik volg geen nieuws meer. Ik ga mezelf niet zenuwachtig maken door al het nieuws te volgen,

aldus een van de geïnterviewden. Een ander vertelt:

Ik ben heel bang voor de media. Ik kijk geen journaal meer, geen interviews. Ik ervaar het echt als stressvol, al die televisiepraatjes. Ik vind het slecht dat de media maar alles mogen roepen. Geef de media een keer op hun sodemieter.

Nog een andere partner vertelt:

Ik zet de televisie uit als er weer een media-bericht is. Er komt nergens een objectief beeld.

37 Procent van de partners ergert zich tijdens de uitzending aan de berichtgeving over de missie in de media.

Wat ik mis zijn berichten over wat ze daar nu werkelijk doen. De ontwikkelingsdoelen. Meer kanten belichten. Dat nuanceert zo enorm het werk van jouw man. Het gaat nu alleen over veiligheid en gevaar. Het komt allemaal zo negatief in het nieuws. Mensen vragen: ‘maak je je dan geen zorgen?’ Nee, ik hoor het eerder dan het op het nieuws is,

aldus een partner. De wetenschap dat het thuisfront het eerst wordt ingelicht als er iets gebeurd is, is een geruststellende gedachte voor partners. Maar:

Door de media-aandacht is iedereen in de omgeving er mee bezig. Dat maakt het lastig. Ik krijg dan veel vragen en opmerkingen dat het zo gevaarlijk is,

vertelt een geïnterviewde.

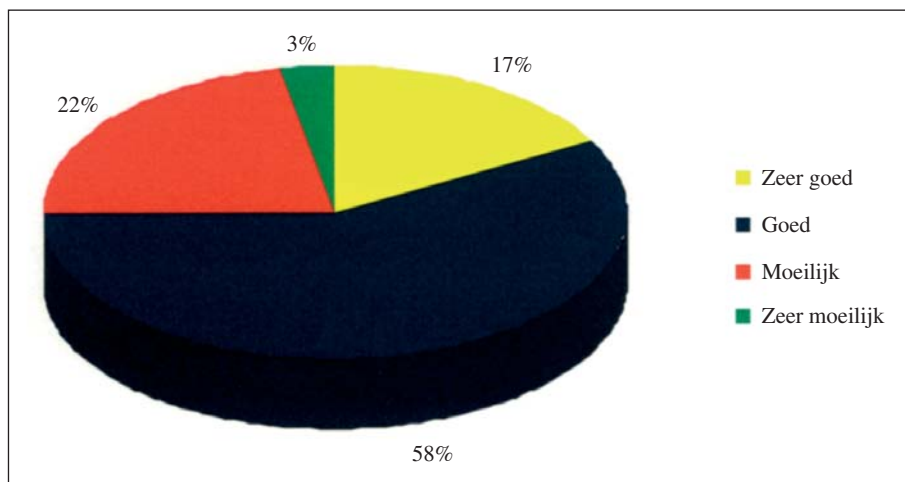
Onbegrip vanuit de omgeving

Voor de omgeving blijkt het lastig te begrijpen wat een uitzendperiode inhoudt. Tijdens een interview vertelt een partner:

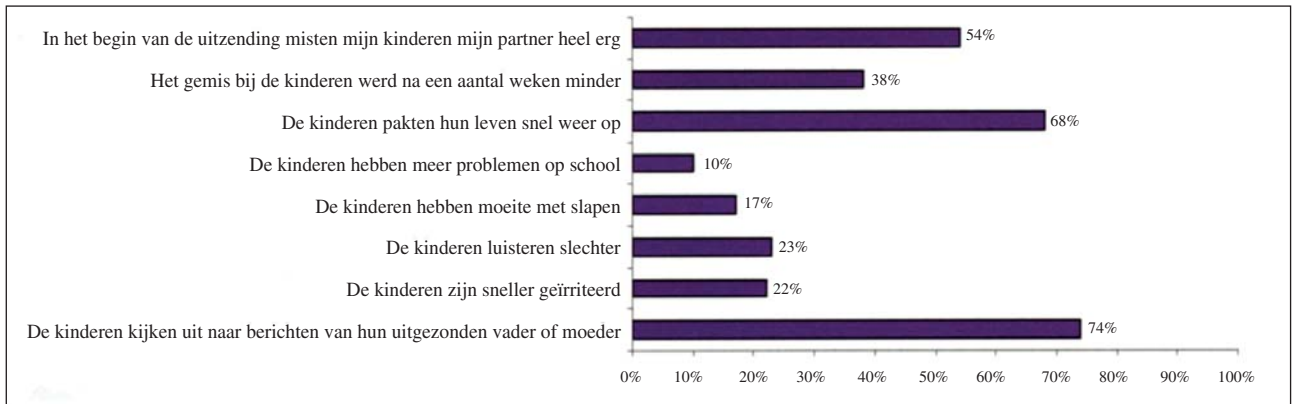
Het verschil tussen deze uitzending en de vorige merk ik in de omgeving: geïnteresseerden (familie, vrienden, kennissen) die vragen hoe het gaat. Ze blazen het op. Zij drukken de stempel op de uitzending. Ik zou de hele dag aan de telefoon zitten, maar heb ze duidelijk gemaakt: dat doen we dus niet. Ik laat het jullie wel weten als er iets is. Ik praat er zelf vrij luchtig over. Dat snappen mensen niet. Het beeld van de omgeving is dat je bezorgd en verdrietig moet zijn.

Een andere partner vertelt:

Mensen reageren snel in stereotypen: ‘moet je niet verdrietig zijn?’ Met name in die eerste week. Wij vinden dat het heel goed gaat en dat vindt de omgeving heel frappant.

Figuur 6: Hoe verloopt de uitzendperiode voor uw kinderen?

Figuur 7: Ervaring kinderen

Verder kunnen bepaalde veelgehoorde, opmerkingen nog wel eens in het verkeerde keelgat schieten.

‘Hij heeft er toch zelf voor gekozen?’ Dat soort opmerkingen, daar kan ik van ontploffen. Er is veel onbegrip uit de omgeving,

aldus een van de partners.

Hoe vergaat het de kinderen?

Wat betekent de maandenlange afwezigheid van een vader of moeder voor een kind? De impact van een uitzending op het welbevinden van kinderen is niet gemakkelijk vast te stellen, temeer omdat het bevragen van kinderen zélf vaak niet mogelijk of wenselijk is. In dit onderzoek hebben partners vragen beantwoord over de ervaringen van de kinderen gedurende de uitzendperiode. In het algemeen kan gesteld worden dat de meerderheid van de kinderen geen grote moeilijkheden ondervindt tijdens de uitzendperiode.

Figuur 6 laat zien dat in 75 procent van de gezinnen met kinderen de uitzending goed verloopt voor de kinderen. Omgekeerd betekent dit dat een kwart moeilijkheden ondervindt. Verschillende partners geven in de interviews aan dat ondervonden moeilijkheden het functioneren van het gezin beïnvloeden. Eerder in dit artikel beschreven we al dat problemen bij de kinderen een belangrijke factor is voor het welbevinden van de moeder.

Uiteraard is er bij kinderen het gemis. Ruim de helft van de kinderen mist hun vader of moeder in het begin heel erg (figuur 7). Bij 38 procent wordt het gemis na een aantal weken een beetje minder. Net als de partners pakken ook kinderen hun ritme op enig moment weer op.

We hadden veel contact met het uitzendgebied en dan reageren ze soms zelfs van: ‘oh is papa er weer, mag ik nu even verder spelen?’ Of het gaat even snel van: ‘hé pap, het is goed, we gaan nu weer voetballen’.

Veranderingen die partners bij hun kinderen opmerken zijn: slechter luisteren (23 procent), sneller geïrriteerd zijn (22 procent), moeite hebben met slapen (17 procent) en meer problemen op school (10 procent).¹⁷ Een moeder stelt:

Voor kinderen is het ook een missie: ze moeten wel erg lang zonder hun vader.

Weer aan elkaar wennen

Zoals men moet wennen aan een periode zonder elkaar, gaat ook de periode na de hereniging doorgaans gepaard met een gewenningsproces. Deze fase van reïntegratie en stabilisatie¹⁸ duurt doorgaans zes tot twaalf weken. Voor beide partners is een uitzending een turbulente tijd, waarin zij veel hebben ervaren, een eigen ritme hebben gevonden om met de situatie om

17 In de afstudeerscriptie van Habraken (2008) wordt dit wat uitgebreider besproken.

18 Onder meer De Soir (2000).

FOTO AN/DD

Emotioneel weerzien van militairen die deelnamen aan 'Stabilisation Force Iraq' met hun familie en vrienden

te gaan, zich hebben ontwikkeld en misschien zijn veranderd. Een groot deel (61 procent) van de partners heeft na de uitzending veranderingen bij zichzelf opgemerkt. Zo geven zij bijvoorbeeld aan zelfstandiger of sterker te zijn geworden, meer zaken te waarderen en minder onbezorgd te leven. 44 Procent omschrijft de veranderingen die ze hebben opgemerkt als positief, 38 procent vindt de veranderingen noch positief noch negatief en 18 procent beschouwt ze als negatief.

Ruim de helft heeft veranderingen opgemerkt bij hun partner, de militair. Een kwart van hen beschouwt de veranderingen als positief. Zij geven bijvoorbeeld aan dat hun man of vrouw opener is geworden en meer emoties toont. Een bijna even groot deel vindt de veranderingen negatief. Veranderingen die deze thuisblijvers aangeven

hebben onder meer betrekking op het sneller geïrriteerd of onverschilliger zijn ten opzichte van hun man/vrouw. Anderen hebben een meer neutrale mening over de veranderingen die ze bij hun partner hebben opgemerkt.

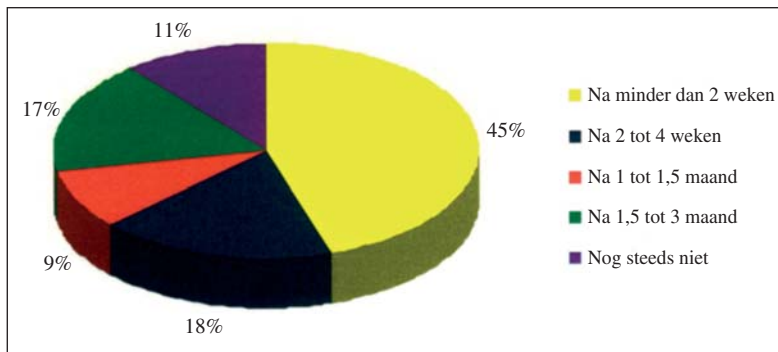
Over de hereniging vertelt een partner:

Nu moet je weer rekening houden met elkaar. Je moet toch een beetje concessies doen; je ritme weer op elkaar afstemmen. In het begin was het wel even wennen, maar het is ook weer heel snel vertrouwd.

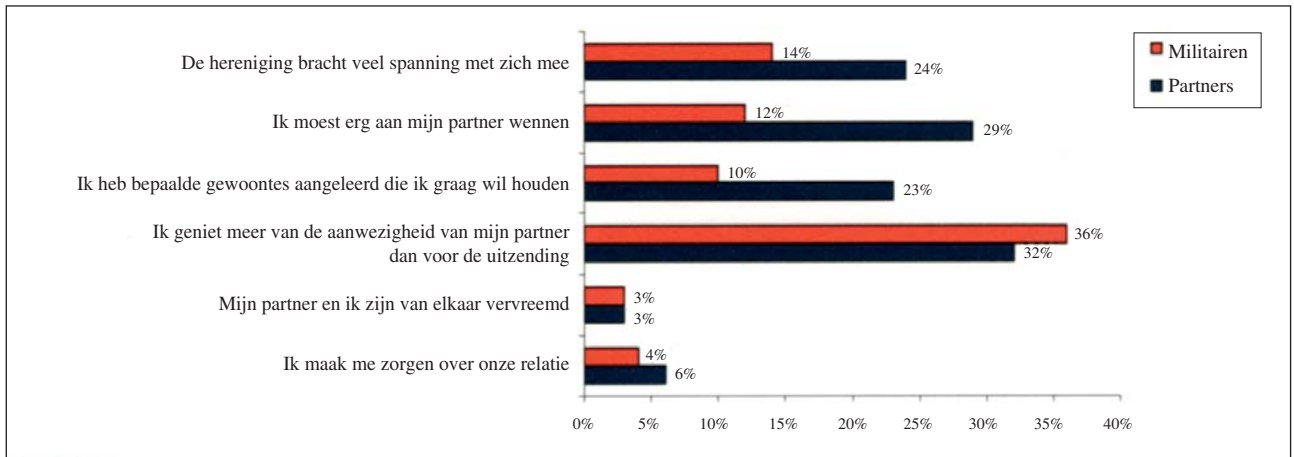
Uit de vragenlijst blijkt dat het bij bijna de helft van de partners en militairen weer snel als 'vanouds' was: binnen twee weken (zie figuur 8). Bij ruim een kwart duurde het twee tot zes weken en 17 procent van de partners ervaart een langer proces van reïntegratie en stabilisatie. Bij 11 procent van de stellen duurt dit na drie maanden nog steeds voort.

Voor partners bracht de hereniging meer spanning met zich mee dan voor militairen (zie figuur 9) en thuisblijvers blijken meer aan hun man of vrouw te moeten wennen (29 procent) dan andersom (12 procent). Een partner:

Ik moest eerst even wennen. Mijn terrein afbakenen. Dit is mijn territorium. Hij is dan ook ineens weer in huis. Hij was toen vrij, doet graag dingen in huis en heeft toen alle keukenkastjes opnieuw ingericht. Dan denk ik: waarom doe je dat nou? Ik woon hier ook! Het aanpassen ging bij hem gemakkelijker dan bij mij.

Figuur 8: Na hoeveel tijd was alles weer als 'vanouds'?

Figuur 9: De hereniging

Verder stelt ongeveer eenderde van de partners en militairen meer te genieten van de aanwezigheid van hun levensgezel dan vóór de uitzending. Zo vertelt een geïnterviewde:

*Je waardeert het weer dat hij er weer is.
Het maakt alles een beetje waardevoller.*

Een ander zegt:

Ik kan toch niet zo goed zonder hem dan ik dacht. Daar word je bewuster van. Ik ben me bewuster geworden van mijn waardering voor hem.

Een uitzending kan dus ook een positieve uitwerking hebben. Bij enkele stellen (3 procent) is er vervreemding ontstaan door de uitzending en 4 procent van de partners en 6 procent van de militairen zegt zich zorgen te maken over de relatie.

De invloed van een uitzending op de kwaliteit van de relatie is een centrale vraagstelling in dit onderzoek. In deze fase van het onderzoek is het echter nog te vroeg daar uitspraken over te doen.

Conclusie

Uit dit onderzoek blijkt dat partners van uitgezonden militairen zich over het algemeen wel redden. Afscheid nemen van een gezinslid om vervolgens een aantal maanden van elkaar gescheiden te zijn is moeilijk, maar het 'scheelt' dat er veel met elkaar gecommuniceerd kan worden. De mogelijkheden die er zijn om contact te onderhouden worden door het thuisfront en de militair dan ook goed benut.

Partners ervaren tijdens de uitzending wel een hogere mate van spanning dan in de periode vlak voor en na de uitzending. Dit heeft vooral te maken met de verantwoordelijkheden die ze gedurende die maanden alleen moeten dragen. Ook wanneer de kinderen problemen onderkennen of zich andere ingrijpende gebeurtenissen voordoen, moeten partners hiermee omgaan zonder de directe steun van hun levensgezel. Niet voor niets wordt wel eens gesteld dat het thuisfront ook een missie te vervullen heeft.

Ondanks deze belasting die op de schouders van de thuisblijvende partners terechtkomt,

FOTO AVDD

Terug uit Afghanistan (2006).
 'Thuisblijvers blijken meer aan hun man of vrouw te moeten wennen dan andersom'

verblijven zij in hun vertrouwde omgeving. Militairen daarentegen verlaten het gezinsleven en reizen af naar een ver en niet ongevaarlijk gebied om daar gedurende een aantal maanden hun werk te verrichten. Opvallend is dat 80 procent van de militairen het niet eens is met de stelling dat een uitzending voor hen zwaarder is dan voor hun partner. Stelliger dan de partners zelf, zijn zij van mening dat een uitzending een grote impact heeft op het thuisfront.

Beschikken over sociale contacten die voorzien in steun en advies wanneer dat nodig is, kan de spanningen die een uitzending met zich meebrengt doen afnemen. Veel partners hebben een uitgebreid sociaal netwerk om zich heen. Dat laat onverlet dat een aantal gezinnen toch moeilijkheden ondervindt. Voor Defensie ligt er een verantwoordelijkheid om een uitzending ook voor deze gezinnen draaglijk te maken. ■

Literatuur

- Angrist, J.D., & Johnson, J.H., 'Effects of work-related absences on families: Evidence from the Gulf War'. *Industrial and Labor Relations Review* (2000), 54 (1), 41-58.
- Dandeker, C. & French, C., *UK military families and the deployment to Iraq: Preliminary findings from*

a pre-, during-, and post-deployment study of the British Army. Report for the Inter-University Seminar on Armed Forces and Society, Chicago, 2005.

- De Soir, E., 'Emotionele stadia bij langdurige inzet'. In: *Kernvraag 123, Thuisfront en de militair. Hoe gaat het met de zorg?* Uitgave van de Diensten Geestelijke Verzorging bij de krijgsmacht, Den Haag, 2000.
- Habraken, I., *Kinderen van militairen op uitzending... probleemjongeren?* Afstudeerscriptie Militaire Bedrijfswetenschappen, Breda, 2008.
- Hill, R., *Families Under Stress*. Harper & Row, New York, 1949.
- McCubbin, H.I., & Patterson, J., 'Family Adaptation to Crisis'. In: H.I. McCubbin, A.E. Cauble & J. Patterson (eds.), *Family Stress, Coping and Social Support*. Charles C. Thomas, Springfield, 1982.
- Moelker, R., & van der Kloet, I.E., *Partneronderzoek. Wat partners vinden van de uitzending van hun militair*. Afdeling Gedragwetenschappen/DP&O, Den Haag, 2002.
- Netemeyer, R.G., Boles, J.S., & McMurrian, R., 'Development and validation of work-family conflict and family-work conflict scales'. *Journal of Applied Psychology* (1996), 81 (4), 400-410.
- Segal, M.W., *The military and the family as greedy institutions*. *Armed Forces & Society* (1986), 13 (1), 9-38.